

бистості, громадянина, патріота не здійсниться. Саме громадянська зрілість видатного педагога була тією рушійною силою у виборі світоглядної позиції, яка відрізняла І.Огієнка поміж інших.

Список використаних джерел:

1. *Іларіон*. Мої проповіді. — Вінніпег, 1973. — 115 с.
2. *Іларіон*. Навчаймо дітей своєї української мови!: Проповіді: Вінніпег, 1961. — 64 с.
3. *Іларіон*. Наш бій за державність. Віра й культура. — Вінніпег, 1962. — 224 с.
4. *Іларіон*. Служимо своєму народові! — Холм, 1942. — 8 с.
5. *Іларіон*. Як жити на світі. Мій дарунок для молоді. — Холм, 1943. — 48 с.
6. *Куринська І.О.* Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. — 104 с.
7. *Куринська І.О.* Духовні джерела Івана Огієнка: Навчальний посібник. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. — 88 с.

The civil opinions of some outstanding Ukrainian pedagogues in the years of spiritual national revival are viewed upon in the article.

Key words: Ohienko, community, upbringing, civil maturity.

Отримано: 25.05.2005 р.

УДК 371(477)(092)

Л.Л.Ляхоцька

*Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти
АПН України, м. Київ*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ АНДРАГОГІКИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті зроблена спроба проаналізувати андрагогічні погляди Івана Огієнка в контексті вирішення сучасних проблем післядипломної освіти в Україні.

Ключові слова: глобалізація, національний ентузіазм, дерусифікація шкіл, національна освіта, рідномовне виховання, українознавчі студії, демократизація освіти.

Національно сильний характер виробляється тільки глибокою, систематичною і послідовною національною освітою.

Іван Огієнко

Оновлення інформації, глобалізація життя призводять до того, що здобуті знання застарівають і втрачають своє значення. Ця проблема є загальнолюдською і в усьому світі реалізується через систему післядипломної освіти. Нині вже не диплом на все життя, а освіта протягом усього життя стає чинником науково-технічного прогресу.

Ідея навчання дорослих з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей належить Дж.Дьюї і Е.Линдману, що обґрунтували необхідність навчання дорослих, спираючись на їхній власний досвід, і спрямованість на досягнення цілей.

Представники школи гуманістичної психології А.Маслоу і К.Роджерс довели провідну роль особистості в процесі її навчання, закономірність зростання освітніх потреб людини і поступовий перехід вікових особливостей в індивідуальні [2, с.25-26].

В Україні на початку ХХ століття формування андрагогічного підходу (від грец. “*андро*” — людина і “*гогік*” — виховання) пов’язане і з ім’ям відомого педагога, мислителя, науковця, одного з провідних церковних, громадських і культурних діячів — Івана Огієнка. З позицій інтересів сучасної державної політики в Україні в галузі освіти населення, яка будується з урахуванням світових тенденцій пріоритетності освіти дорослих, звернемося до андрагогічних поглядів одного з корифеїв української педагогіки.

Новий величезний спалах українського національного ентузіазму, який стався в 1917-1920 рр., привів у рух усі верстви суспільства, відродив українську державність, національно-культурне життя. Найсвідоміше українське громадянство і насамперед інтелігенція активно включилися в процес творення національної освіти, рідномовного виховання.

Звістку про початок Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. в Росії І.Огієнко отримав в університетській аудиторії під час чергової лекції в університеті святого Володимира в Києві.

З перших днів революції І.Огієнко активно бере участь у створенні суверенного державного життя України, власної національної школи.

З метою організації українського шкільництва було 1917 р. закладено Всеукраїнське Товариство Шкільної Освіти. І.Огієнко стає членом Київського осередку. Вже на перших установчих зборах Товариства було визначено основні його завдання — заснування рідної школи, “*щоб народ не калічив свого духу, ... поставити цю справу на рівень найголовніших педагогічних вимог...*” [1].

Освітня громадська організація до заснування Генерального секретаріату народної освіти виконувала серед українського народу функції центрального державного апарату — піклувалася про організацію української школи, про встановлення певної термінології та певного правопису, про створення національних підручників тощо, тобто виконувала функції, які належало б здійснювати відповідним органам тимчасового російського уряду. Не залишало Товариство поза увагою і українське вчительство. У квітні 1917 року було організовано та проведено Всеукраїнський з’їзд учителів і професорів. У травні 1917 року в Києві влаштовані курси для підготовки лекторів на літні учительські курси, на яких було закладено і першу професійну учительську організацію — Всеукраїнську Учи-

тельську Спілку (далі ВУС). В цей період І.Огієнко розпочинає читати курс лекцій з історії української мови.

Здекларувавши 10 червня 1917 р. першим Універсалом, що *“однині самі будемо творити наше життя”*, плеяді кращої педагогічної інтелігенції того часу належало визначити найголовніші підвалини освіти українського народу.

Дерусифікація шкіл в Україні та введення в програми всіх шкіл української мови та літератури, предметів українознавства стають першочерговими завданнями Генерального секретаріату УНР. Це стосувалося і вищих навчальних закладів.

Для вирішення ж оперативних завдань та розгляду важливих проблем поточного моменту секретаріату необхідно було створити універсальний за складом та компетентністю постійно діючий робочий орган. Ним став прототип теперішніх міністерських колегій — Генеральна (головна) шкільна рада, або ж Генеральна рада освіти. До праці в цьому надзвичайно важливому органі управління з вироблення форм і змісту національної освіти Генеральний секретар освіти І.Степенко запросив і провідного науковця-педагога того часу І.Огієнка.

Молодого вченого хвилювали причини, що гальмували впровадження української мови в школах та вищих навчальних закладах. На 2-му Всеукраїнському учительському з'їзді, який проходив у Києві з 10 по 12 серпня, І.Огієнкові — одному із 700 членів педагогічного форуму, як знаному в Україні фахівцеві-філологу, надано трибуну для проголошення ґрунтовної доповіді *“Рідна мова в школі”*, в якій знайшли відображення широка панорама стану викладання української мови в пореволюційну добу, бачення автором шляхів подолання перешкод під час формування єдиної нової національної школи.

Він бере активну участь в обговоренні поставлених на з'їзді проблем, вносить свої зауваження до тексту проекту його резолюції.

Резолюції 2-го Всеукраїнського учительського з'їзду стали програмою діяльності для Генерального секретаріату освіти, всіх свідомих вітчизняних педагогів. 12 серпня на з'їзді діячів вищої школи, на якому головував професор М.Грушевський, І.Огієнко виступив з доповіддю *“Найперші завдання української філології”* [7]. Неодноразово педагог звертав увагу на методіку викладання рідної мови та підготовку вчителів-словесників нової української школи.

13-15 серпня 1917 року в Києві відбувся Всеукраїнський Професійний Учительський з'їзд, в якому брало участь 141 делегатів — представників від 13 тис. членів уже тоді об'єднаного вчительства. З'їзд затвердив ВУС як професійну учительську громадську організацію, яку всебічно підтримував і Іван Огієнко. Нами досліджено, що одним із головних рішень з'їзду стало питання організації професійної підготовки вчительства. Так, у розділі *“Освіта вчителя”* перший Всеукраїнський Професійний Учительський з'їзд *“для пошукнення освіти сучасного вчительства визнає необхідним: 1. Улаштувати курси по загальноосвітнім та педагогічним предметам. 2. Звести командировки молодосвідчених з педагогічної справи учителів*

у школи з доброю постановкою діла. 3. Утворити передвижні виставки ученого знаряддя і літератури, заснувати педагогічні музеї і бібліотеки, а також улаштувати науково-педагогічні екскурсії. 4. В найбільшому числі одкрити учительські семінарії та інститути, поволі скасовуючи всякі іспити на звання учителя і всякі курси і класи для підготовки учительства, бо вони не досягають свого завдання. 5. Через чотири, п'ять років праці учитель повинен мати піврічний або однорічний відпуск для поновлення і поширення своїх знань" [1, с.36-39]. Таким чином, ВУС стала першою централізованою інституцією щодо професійної організації та перепідготовки кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме літом 1918 р. міністерством освіти з безпосередньої участі ВУС організовано 64 так званих учительських курсів, з них 5 — польською та єврейською мовами.

І.Огієнко не тільки підтримував і ставив на обговорення педагогічних форумів освітянські проблеми. Він плідно працював над їх реалізацією. Зокрема, у сфері створення нових національних підручників з-під його пера лише в 1917 р. вийшло понад десять різних значних педагогічних та дидактичних праць: "Українська граматична література. Розгляд підручників, з яких можна вчитись і вчити української мови", "Вчимося рідної мови. Нариси про мову вкраїнську", "Український правопис, його історія і закони", "Орфографічний словник", "Рідна мова в українській школі", "Тернистим шляхом. Про кривди народу вкраїнському", "Українська мова. Показчик літератури до вивчення нашої мови", "Історична хрестоматія української мови. Зразки нашої мови з найдавніших часів" та ін. Сама назва книг дає зрозуміти, що підручники з історії української мови, словники, методики викладання, навчальні програми вкрай були потрібні українському вчителю.

Такий цінний педагогічний доробок І.Огієнка, який багатотисячними накладами розходився по всій Україні, був необхідний для впровадження в життя концепції національної освіти. Він не обмежувався виконаною роботою. В 1918 р. побачили світ нові книги вченого: "Краткий курс украинского языка. Пособие для студентов, учителей и учащихся старших классов средних учебных заведений", "Грамматика української мови. Приклади і матеріали для класної роботи. Для початкових шкіл і нижчих класів гімназій", "Українська граматика. Ч. I. Основи вкраїнського правопису. Підручник для першого року навчання в народних школах та для підготовчого класу шкіл середніх", "Українська граматика. Ч. II. Основи вкраїнського правопису. Підручник для 2-го і 3-го року навчання в народних школах та для підготовчого й першого класу шкіл середніх" та ін.

Як вище було зазначено, ім'я І.Огієнка відоме і серед співробітників редакції щомісячника "Вільна Українська Школа" — друкованого органу ВУС. Перше число цього часопису побачило світ у вересні 1917 р.

Необхідно відзначити цікаві за змістом, актуальні за темою, доступні за формою, а головне — корисні для практичної педагогічної діяльності матеріали, що друкувалися в журналі. Ось, наприклад, окремі з них: Націоналізація школи; Принципи українознавства; Методи українознавства; Нова школа в українській республіці; Про самоосвіту народного вчителя; Проект фізичної термінології; Лірика як засіб виховання; Самостійні твори в початковій школі; Поетичний елемент при навчанні історії; Малювання — мова дитини; Чи суперечить навчання у школі Закону Божого принципам чистої педагогіки; З приводу заснування Товариства “Копійка на Рідну Школу”; Шкільні організації учнів українців м. Києва; Проспект українських підручників та ін.

Окрім “Вільної Української Школи”, цього фактичного відзеркалення хроніки освітнього життя України, з’явилися місцеві педагогічні часописи. Серед них “Освіта” (Кам’янець-Подільський), “Учитель” (Черкаси), “Нова школа” (Полтава) та ін. У міру поглиблення й зростання рідної школи нові педагогічні часописи відображали інтереси української школи, висвітлювали її потреби, намічали нові шляхи в шкільництві, а також прагнули бути органами професійного та духовного об’єднання вчительства.

Багато цінних матеріалів помістив І. Огієнко в двотижневику Подільської губернської народної управи “Освіта” (1918). Учений входив до його редакційної колегії як ректор університету.

І. Огієнко — один із перших національних учених, який закладав підвалини української вищої освіти. Ще напередодні нового 1917-1918 навчального року приват-доцент Київського університету св. Володимира І. Огієнко проаналізував стан виконання постанови Генерального секретаріату освіти про організацію в державних університетах українознавчих кафедр.

З вересня І. Огієнко активно сприяв реалізації нового грандіозного проекту організації вищої школи в Україні, його включили до малої ради з організації першого Народного українського університету в Києві.

Незабаром ініціативну групу було розділено на три факультетні комісії: правничу, фізико-математичну та історико-філологічну, секретарем останньої згодом став І. Огієнко. Його обрано також викладачем кафедри української мови.

5 жовтня відбулося урочисте відкриття університету. На цьому святі право зачитати свої академічні промови отримали вчений секретар університету Ф. Сушицький та секретар історико-філологічного факультету І. Огієнко.

Тема промови останнього “Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу” пізніше лягла в основу курсу лекцій, який І. Огієнко читав у Народному університеті.

7 листопада 1917 р. у Києві було відкрито другу вищу школу, в організації та діяльності якої брав участь І. Огієнко, — Українську педагогічну академію. Під час її урочистого відкриття І. Сте-

пенко широко вітав її організаторів — професорів Б.Тутковського, В.Зіньківського, І.Четверякова, приват-доцентів О.Грушевського, І.Огієнка, Ф.Сушицького, К.Широцького, перших курсистів академії, яких за планом набору мало бути 40, а поданих заяв виявилось 90 [1].

Педагогічна академія як вищий навчальний заклад, за задумом І.Огієнка та його колег-педагогів, мала протягом року навчати вчителів з вищою освітою, допомагати Генеральному секретаріатові, гімназіям і школам вирішувати найпекуучішу тогочасну проблему — поліпшити освіченість педагога, готувати вчителів українознавства. Дійсними слухачами академії були викладачі, які закінчили випці школи або учительські інститути, вільними — ті, хто закінчив учительські семінарії або навчався на останніх курсах вищих шкіл. За одноставною оцінкою сучасників в академії викладав цвіт тодішньої української наукової інтелігенції, серед якої — викладач курсу історії української мови Іван Іванович Огієнко. Талановиті професори прагнули підготувати вчителя нового типу, який би розумів живу душу дитини, сприймаючи її інтереси, як власні, любив свій народ і його мову.

Вища школа, як вершина освітнього процесу, вимагала своєї розбудови. Над цим інтенсивно працювали кращі сили національної інтелігенції.

Вивчаючи спадщину відомого вченого, зазначимо, що андрагогічна діяльність І.Огієнка достатньо значна. Він — один із розробників планів та організатор педагогічних курсів з підготовки та перепідготовки вчителів національних шкіл, фундатор державних педагогічних курсів, лектор з курсу української мови для урядовців Міністерства закордонних справ, професор кафедри української мови Вищих жіночих курсів (Жекуліної) [7].

Ім'я І.Огієнка увійшло в історію українського шкільництва і як засновника 2-го Державного українського університету в Кам'янці-Подільському. Університет був закладений за новим зразком. Тим самим його фундатор прагнув створити нову систему організації вищої освіти, яка спиралася б на передовий світовий досвід і відповідає характерові та традиціям найкращих університетів Європи та Америки. Вивчення різних джерел показує, що вчений спрямував великі зусилля на те, аби саме університет став тим справжнім осередком відродження української мови, національної культури цього, з одного боку, сполученого, а з іншого, — зрусифікованого краю. У цей період учений постійно працював над тим, щоб мова, як і багата українська духовна спадщина, зайняли в новому вищому навчальному закладі чільне місце. Ще наприкінці 1918 р. очолювана І.Огієнком Рада професорів КПДУ ухвалила вести навчання лише українською мовою. 17 лютого 1919 р. міністр розпорядився, щоб абітурієнти перед зарахуванням у вуз довели перед екзаменаційною комісією своє вміння розмовляти українською мовою. На факультетах університету (фізико-математичному, правничому, сільсь-

когосподарському, богословському) запроваджувалося вивчення української історії, мови, літератури. Проте науковим центром національного відродження в КПДУУ був історико-філологічний факультет. Праці його викладачів частково були опубліковані в 5-ти томах “Записок Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету”, в окремих лекційних курсах “Історія української мови” І.Огієнка, “Слов’янознавство” М.Драй-Хмари, в науково-літературному журналі студентських представників “Нова думка”, членами редколегії якого були студенти і викладачі факультету. Університетська професура працювала над створенням біографічного словника визначних діячів Поділля.

Для талановитої молоді з бідних селянських родин, які не мали закінченої середньої освіти, ректор Кам’янець-Подільського університету І.Огієнко відкрив чотирирічну гімназію для дорослих. Наступність у здобутті знань, прилучення гімназистів до наукової роботи, відбір кращих випускників для навчання в університеті — все це сприяло підвищенню рівня освіти та культури серед дорослого населення України. Зазначимо, що ректор І.Огієнко дозволяв широким колам кам’янецького громадянства слухати виклади курсів університетських дисциплін [7].

Розуміючи непересічне значення наукових рідномовних книг для успішної організації навчально-виховного процесу, просвітництва серед населення І.Огієнко, звернувшись до громадськості, стояв біля витоків створення університетської бібліотеки, в яку надійшли унікальні історичні документи, матеріали, книги про національну культуру України.

Як головноуповноважений уряду УНР, учений санкціонував діяльність комісії з перекладу українською мовою діючих в державі кримінальних і цивільних законів, складанню юридичного словника, який був підготовлений та виданий в університетських “Записах” (т. 3, 4) викладачами правничого факультету. І.Огієнко доручив групі богословів-професорів перекласти на українську мову Святе писмо. “Діяння Святих Апостолів” — перший доробок перекладачів.

Крім виконання обов’язків ректора, І.Огієнко вів чималу громадську роботу, підтримував зв’язки з організаціями “Провіти”, був членом українського православного Кирило-Мефодіївського братства, виступав з лекціями перед військовими, цивільним населенням і священослужителями, брав участь у наукових дискусіях.

Політичний устрій в Україні змінювався надто швидко. Реформи в освітянській системі Директорії УНР 1918-1920 рр., спрямовані в основному на впровадження базованих на українському ґрунті процесів навчання та виховання, містять надзвичайно цінний і актуальний для сучасної України досвід відродження національної освіти.

Президія Директорії в складі голови В. Винниченка та членів її — О.Андрієвського, А.Макаренка, С.Петлори та Ф.Швеца — з перших днів спрямувала свою діяльність на відновлення про-

цесу українізації, започаткованого Українською Центральною Радою та частково загальмованого урядами гетьманату П.Скоропадського. Основний тягар її реалізації було покладено на Міністерство народної освіти та мистецтва, міністром якого було призначено професора Івана Івановича Огієнка.

Бажанням міністра І.Огієнка було, щоб школа, відповідаючи кращим педагогічним завданням і вимогам педагогічної теорії і практики, вбираючи в себе все, що є кращого в світовій педагогічній практиці, разом з тим відповідала національним і соціальним вимогам людей.

1918-1920 рр. активізувалася діяльність ВУС. Розуміючи величезне значення, яке відігравала учительська спілка у формуванні національного світогляду, І.Огієнко всіляко підтримував її діяльність. Він добився від уряду виділення в 1919 р. додаткових коштів на зміцнення національно-освітньої справи, яку ВУС проводила на місцях [1, с.191].

Документи Міністерства на чолі з І.Огієнком засвідчують процес глибокого реформування національної освіти, яке в тісному контакті з бюро ВУС визначало основні його напрями. Насамперед, з метою забезпечення освітніх потреб національних меншин передбачалося проводити побудову нової школи: а) за національною ознакою; б) при обов'язковій загальній безплатній освіті в рамках двох ступенів єдиної школи на основі єдиних програм; в) організацію та демократизацію управлінських кадрів.

І.Огієнко добре розумів, що ніяка, навіть найкраще організована, шкільна система не буде працювати без талановитих педагогів.

Коло проблем, пов'язаних з учительством, І.Огієнко не зводив лише до матеріальних питань, ставив їх ширше, підносив до рівня виховних завдань. Він дбав, зокрема, про формування національно свідомих кадрів, з високим рівнем культури та освіти. Під його керівництвом було розроблено план реорганізації і переведення на державне утримання народних педагогічних семінарій та інститутів, забезпечення бібліотек українськими книгами і підручниками.

Розвиток шкільної мережі всіх типів вимагав створення відповідної системи підготовки учителів. У зв'язку з тим, що передбачалося значне збільшення кількості вищих початкових шкіл, а вищі та середні навчальні педагогічні заклади були неспроможні швидко підготувати учителів для таких шкіл, 3 березня 1919 р. уряд УНР ухвалив постанову про утворення тимчасових курсів для підготовки учителів вищих початкових шкіл у Вінниці, Миколаєві, Херсоні та Житомирі й окремо в Кам'янці-Подільському до утворення там вищого учительського навчального закладу.

Вимушені постійні евакуації Директорії УНР не дали змоги в повному обсязі реалізувати благородні задуми її засновників. Тривалий час над Україною знову панувала російська мова. Але справа українських освітян не минула безслідно. І.Огієнко проявив себе на історичній арені з повною силою, презентувавши високу

наукову, педагогічну і державницьку культуру, створив оригінальний освітянський напрям, дав зародки новому українському письменству, змодлював майбутню структуру побудови національної освітньої системи.

Перебіг подій на українсько-більшовицькому фронті не був сталим.

Потенціал І.Огієнка був добре відомий членам Директорії як по роботі в Києві, так і на Поділлі. Не використати його сповна, коли державі бракувало розумних і досвідчених працівників, означало завдати їй фізичної й моральної шкоди. То ж не випадково, що вченого було призначено в червні 1919 р. радником Міністра освіти 4, найвищого класу [7].

Як радник Міністра народної освіти, професор І.Огієнко головував на засіданні наради по організації інституту позашкільної освіти.

Було ухвалено організувати постійний Інститут позашкільної освіти при Педагогічній академії. Курс в інституті мав бути однорічним. Приймалися особи тільки з вищою освітою. Програма складалася з загального та спеціального курсів.

У загальний курс входили: психологія, соціологія, наука державного права, педагогіка, економіка, українознавство, яке включало українську мову, історію, письменство, географію, етнографію, мистецтво й природу України відповідно до потреб хліборобства.

Спеціальний курс складали такі дисципліни: психологія юрби, теорія та принципи позашкільної освіти, її форми в Україні і за кордоном, організація народних будинків, театральних вистав, історія театру, український театр давній і сучасний, організація хорів, українська національна пісня, організація національних музеїв і різних просвітніх спілок, огляд їх в Україні і за кордоном.

У промовах І.Огієнка, членів ради С.Сірополка і В.Чехівського лунав заклик до широкої, планомірної, систематизованої позашкільної роботи в державному масштабі. Вони вимагали поставити завдання “всенародного навчання дорослих” на рівень “всенародного навчання дітей шкільного віку” [15].

За пропозицією Кирило-Мефодіївського братства 15 вересня 1919 р. І.Огієнка було затверджено в складі уряду І.Мазепи на посаді міністра ісповідань. Очоливши Міністерство ісповідань, як справжній педагог, дбаючи не лише про сучасне, й про майбутнє української церкви, велику увагу приділяв налагодженню цілісної системи навчання і виховання майбутніх священників.

Міністр ініціював розроблення програми духовної освіти в Україні, яка передбачала закладення богословських факультетів при всіх університетах України, створення при духовних семінаріях і богословських факультетах системи короткотермінових пасторських курсів для осіб з середньою освітою, курсів дияконів і ін. Як видно з документів, програма ця не залишилася декларацією, а з наполегливістю, притаманною І.Огієнкові, при першій нагоді набирала практичних форм.

За пропозицією міністра ісповідань для православних служителів культу Кам'янця відкрилися чотириденні курси, де слухачів ознайомлювали з історією України, церкви, літератури і географії, а професор І.Огієнко виступав з лекціями про українську мову Святого письма. Влітку 1920 р. університет організував тримісячні курси для підготовки кандидатів на посади українських парафіяльних священиків та дияконів.

Надзвичайні організаторські здібності, гнучкість у стосунках з людьми, вміння згуртувати навколо себе колектив однодумців — усе це сприяло тому, що в найдраматичніший в історії української революції час І.Огієнка було призначено на найвищу світську посаду в структурах державної влади — головноуповноваженим Міністром уряду УНР, яку він обіймав з 15 листопада 1919 р. до 9 липня 1920 р.

І.Огієнко, всупереч польському тиску, відстоював інтереси української державності: не дозволяв закривати українські державні установи та освітні заклади; домагався державного утримання низки початкових шкіл, духовної семінарії, юнацької військової школи та університету; опротестовував наказ, за яким в українських школах запроваджували обов'язкове навчання польською мовою, заборону носити українську військову уніформу й відзнаки.

Поразка визвольних змагань українського народу змусила І.Огієнка емігрувати до Польщі. 1921 р. він перебрався до Тарнова, де в цей час перебував Уряд УНР. Інтелігенські кола гуртувалися навколо громадсько-освітніх установ. Серед них найбільший доробок в національній справі — видавництво “Українська Автокефальна Церква”, яке видало за редакцією І.Огієнка серію книжок з церковних, національних і мовних проблем: “Мова українська була вже мовою церкви: Нариси з історії культурного життя церкви української” (1921), “Українська граматика. Ч. 1. Основи українського правопису: Підручник для підготовчого класу шкіл середніх” (1921), “Українська мова як мова Богослужбова: Право живої мови бути мовою церкви” (1921), “Українські шкільні молитви” (1921), “Духовна освіта в Польщі” (1921), “Наглядна таблиця милозвучності української мови. Для школи й самонавчання” (1922), “Головніші правила українського правопису” (1922), “Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових. Для школи й самонавчання” (1923), “Наглядна таблиця для вивчення побічних речень. Для школи і самонавчання” (1923), “Наглядна таблиця українського правопису. Для школи і самонавчання” (1923), “Український стилістичний словник” (1924).

Крім того, І.Огієнко заснував тут Український народний університет та українську гімназію. В цей скрутний для всіх емігрантів час міністр ісповідань, ректор Українського народного університету в Тарнові професор І.Огієнко допомагає інтернованим військовослужбовцям при штабі діючої армії в організації та роботі “Спілки захисту рідної мови”, метою якої було національне виховання військовослужбовців і тісне згуртування їх на ґрунті необхідності захищати рідну мову від “засилення” її чужою.

З 1924 р. І.Огієнко з родиною живе у Винниках, неподалік від Львова. Щоб заробити на життя, він викладав українську мову і літературу в Українській жіночій учительській семінарії. Але за українофільську діяльність в чужій державі польська влада в 1926 р. його звільнила з цієї посади.

14-річний варшавський період (1926-1939 рр.) був новим етапом академічної і дидактичної праці І.Огієнка.

Щиро прагнучи прислужитися своєму народові, І.Огієнко активно популяризує в діаспорі українознавчі студії шляхом розповсюдження спеціальних періодичних та книжкових видань.

Виникає ідея створити науково-популярний місячник, присвячений вивченню рідної мови, на сторінках якого пропонувалась би потреба мовного об'єднання нації, ідея соборності мови та велика праця заради її здійснення в умовах, коли через історичні обставини Україна була розчленована різними державами — більшовицькою Росією, шляхетською Польщею, боярською Румунією, Чехословаччиною, а згодом і Угорщиною.

А народ, який не має спільної літературної мови, на переконання І.Огієнка, — незріла нація. Ось чому такою актуальною була потреба у виданні, яке б замість вузькопрофесійної, філологічної тематики ставило завдання спонукати українське громадянство до засвоєння та плекання унормованої рідної мови, як фактора самозбереження.

Відкриваючи часопис, І.Огієнко писав: *“Хочемо створити з “Рідної мови” загальноукраїнську трибуну, де кожний заінтересований знайде потрібну йому відповідь на сумнівні питання чистоти й правильності нашої мови”* [9].

У редакційній статті, зверненій до читача, коротко викладено програму часопису — короткі публікації з найрізноманітніших відділів української мови: її історія, давні пам'ятки, життя слів (семантика й етимологія), українська літературна мова й вимова, відмінність наддніпрянської від наддністрянської мов, український наголос, українська діалектологія, церковнослов'янська мова, архаїзми української мови, українська палеографія і палеотипія, правопис, запозичені слова в українській мові, питання синтаксису, помилкові і невдалі вирази українських письменників, українська наукова термінологія, листування з читачами, мовні завдання, головні питання загального мовознавства, україномовна бібліографія, рецензії, огляд мовних новинок українських видавництв — книжок, часописів тощо, проблеми школи й методики навчання рідної мови. Заявлена була й бібліотека “Рідної мови” — систематичне видання підручників, посібників, словників.

Редакція ставила перед собою досить широку програму дій, прагнучи прилучити чим більше прихильників, і не лише з числа інтелігенції — вчителів, священників, працівників газет і журналів, а й з пересічного громадянства.

Аналізуючи творчу спадщину І.Огієнка в часописі “Рідна мова”, зазначимо, що вона, безумовно, актуальна і важлива для сьогодення, оскільки, як педагог універсального обшину та проблематики, він

розглядав процес виховання як єдиний комплекс цілеспрямованих дій родини, школи, позашкільних установ, церкви, преси та ін. на формування особистості.

Незважаючи на півстолітню давність, журнал “Рідна мова” для сучасності є джерелом поглиблення педагогічних поглядів, порадинок кожному творчому вчителю в період становлення національної системи рідномовного навчання і виховання

Значення журналу “Рідна мова” в неперервній рідномовній освіті українського народу виняткове. Протягом семи років він сів свої рідномовні ідеї. Адже *“преса — головний двигун розвитку рідної мови, школа навчання соборної літературної мови”, яка “мусить клепати ідею всенаціональної єдності (єднання — авт. Л.Л.) народу”* [11, с.22].

Андрогогіка Івана Огієнка — це життєвий “шлях свідомого громадянина”: від родинного виховання, релігійно-просвітницького впливу церкви до здобуття фахової освіти, а також постійного вдосконалення здобутих знань. У зв’язку з цим, учений створював підручники не тільки для школи, а й для самостійного навчання. Серед них — “Курс українського язика” (1919), “Українська граматична література” (1918), “Українська мова. Бібліографічний покажчик до вивчення української мови” (1918), низка наочних таблиць для школи і самонавчання (1923), “Рідне слово” (1934) та ін.

Такі видання для самостійного поглиблення знань з рідної мови, на нашу думку, складають окрему огієнківську технологію навчання.

Використовуючи виховні можливості рідної мови як навчально-го предмета, автор підручників стимулював прагнення національно-мовної особистості до самоосвіти і самовиховання, до формування наукового світогляду на світ, суспільство, природу, мову, культуру.

Отже, на підставі досліджених документів, зазначимо, що в педагогічній спадщині Івана Огієнка спостерігається спроба розвитку та подальшого формування андрагогічного підходу, в якому підкреслювалася соціокультурна і ціннісна переорієнтація освітньої діяльності, готовність і здатність людини до саморозвитку, її прагнення до самоактуалізації, розробка інноваційних підходів щодо організації самостійної роботи. Переймаючи у кращих діячів освіти і культури минулого естафету творчого пошуку, звернемося до проблем освіти сьогодення.

У сучасних умовах, коли процес демократизації освіти відбувається внаслідок відмови від раніше домінуючої адаптаційної системи навчання і виховання та переходу до нової парадигми особистісно-орієнтованого типу освіти, значення післядипломної освіти (яка донедавна тільки стала повноправною складовою освіти) суттєво зростає. Сьогодні перед післядипломною галуззю як ланкою в системі неперервної освіти постають такі важливі завдання:

- соціально захистити кожного працівника з вищою освітою;
- забезпечити реалізацію його прагнень щодо професії та кар’єри;
- озброїти фахівця фундаментальними науково-предметними знаннями за рахунок відбору нового, актуального, перспективного; використати особистісні ресурси спеціаліста, сформувані у

- нього мотивацію і потребу безперервно вдосконалюватися;
- диференціювати післядипломну освіту відповідно до запитів і можливостей слухача.

У структурі післядипломної освіти сьогодні ми говоримо вже про підвищення кваліфікації як цілеспрямовану, спеціально організовану, керовану систему, яка забезпечує всебічний розвиток навчання і самоосвіти спеціаліста з моменту одержання диплома і до кінця життя.

На початку XXI століття в межах гуманістичної, орієнтованої на особистісний розвиток парадигми освіти в європейській Україні склалися різноманітні освітні технології (модульно-рейтингова, дистанційне та розвиваюче навчання, педагогіка життєтворчості тощо). Як і в першій третині XX століття, так і сьогодні виникають проблеми створення нових інституцій (у даному випадку центрів), які здійснювали б підготовку і підвищення кваліфікації відповідно до цих технологій. Реалізацію цього, по-справжньому важливого завдання ускладнює відсутність детально розробленої нормативної основи післядипломної освіти і недосконалість механізмів реалізації чинних законодавчих актів.

Потребують оновлення і форми підвищення кваліфікації. Основною формою ще і сьогодні залишаються курси підвищення кваліфікації. Хоча в навчальних закладах післядипломної освіти широко використовується стажування, розроблені пакети завдань для кореспондентського підвищення кваліфікації, організується підвищення кваліфікації за індивідуальним графіком, є необхідні умови для організації дистанційного підвищення кваліфікації.

На жаль, й досі у новому XXI столітті в Україні актуальною залишається проблема єдиної державної мови. Зросійщення української нації продовжується, політики сперечаються, а двомовність знищує тільки відроджену українську мову, а з нею і українознавчі предмети в навчальних закладах.

“Хто формує освіту, той формує суспільство” — це твердження відомого педагога-гуманіста Януша Корчака [3, с.62] стає особливо актуальним у контексті кардинальних змін, передбачених процесом демократизації освіти в Україні сьогодні.

Список використаних джерел:

1. *Вільна Українська Школа*. — 1917. — Ч.1. — С.2-3.
2. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
3. *Корчак Я.* Правила життя. — К.: Молодь, 1989. — 317 с.
4. *Ляхоцький В.* Археографічне опрацювання епістолярної спадщини українських громадських і політичних діячів кінця XIX — першої третини XX ст. // *Архіви України*. — 1995. — 4-6. — С.81-87.
5. *Ляхоцький В.* Гуртки плекання рідної мови // *Початкова школа*. — 1997. — №12. — С.56-58.
6. *Огієнко І.* Рідне слово: Початкова граматики української літературної мови // *Рідна мова*. — Ч.7. — С.325.

7. *Огієнко І.* Моє життя // Наша культура. — 1935. — Кн.7. — С.447-453.
8. *Огієнко І.* Психологія мови // Рідна мова. — 1937. — Ч.5. — С.199.
9. *Огієнко І.* Від редакції // Рідна мова. — 1933. — Ч.1. — С.2.
10. *Огієнко І.* Краткий курс українського языка (Из лекцій по истории українського языка). К., 1918. — 238 с.
11. *Огієнко І.* Наука про рідномовні обов'язки. — Львів: Фенікс, 1995. — 46 с.
12. *Огієнко І.* Граматика української мови О.Павловського 1818 р. — К., 1918. — 114 с.
13. *Огієнко І.* Мова й українознавство // Рідна мова. — 1934. — Ч.4. — С.163-166.
14. *Протокол* засідання наради по організації інституту позашкільної освіти від 8.08.1919 р. — ЦДАВОУ. — Оп.3. — Спр.8. — Арк.25.
15. *Постернак С.* Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. — К.: Друкар. — 1920. — 130 с.
16. *Хориков Є.* Організаційно-педагогічні умови розвитку післядипломної педагогічної освіти // Післядипломна освіта в Україні. — №3. — 2003. — С.10-11.

The article tends to analyse Ivan Ohienko's views upon the human upbringing in the context of postgraduate education in Ukraine.

Key words: globalization, national enthusiasm, reverse russification of schools, national education, multilingual upbringing, Ukrainian country studies, democratization of education.

Отримано: 20.09.2005 р.

УДК 929:371.4 Огієнко (477)

В.М.Лисак

Львівська комерційна академія

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ОГІЄНКА ТА ЇХ АКТУАЛЬНІСТЬ У НАШ ЧАС

У науковій публікації відображені зміст, форми організації та методи родинного виховання, які визначив Іван Огієнко в загальній системі національного виховання. Проаналізовані краєді педагогічні праці Огієнка, зроблені відповідні висновки, розроблені конкретні рекомендації щодо родинного виховання в сучасній українській сім'ї.

Ключові слова: Іван Огієнко, родинне виховання, релігійне виховання, українська родина, громадськість.

Педагогічна концепція Івана Огієнка побудована на пріоритетних національних ідеях, містить актуальні дидактичні принципи, категоріальний апарат, має важливе прикладне значення. Сьогодні педагогічна спадщина Івана Огієнка є об'єктом жвавого інтересу педагогів-практиків, вчених, громадських та духовних діячів. Огієнкознавці активно досліджують життєвий та науково-просвітницький шлях митрополита Іларіона як педагога, відзначають особливості його педагогічної концепції, акцентують увагу на духов-